

Overwegingen bij “Boven NAP”

Door Maurice de Hond

Alvorens te komen tot voorstellen inzake wat er de komende jaren in Nederland zou dienen te gebeuren m.b.t. het “NAP” wil ik toch graag eerst mijn overwegingen geven, mede in het licht van datgene wat in “Boven NAP” staat.

Op zichzelf was het heel goed dat de Nederlandse overheid al op zo’n vroeg moment, drie jaar geleden, het belang van de Elektronische Snelweg herkende. Des te triester word je dan als je vaststelt wat er feitelijk in die drie jaar is gebeurd en wat er vervolgens in paragraaf 4 en verder in het rapport vermeld staat.

Belangrijk is daarbij wel vast te stellen wat de rol van de overheid zou moeten zijn op dit punt. Er zijn immers ook opvattingen waarbij hetzij gezegd wordt dat de overheid geen rol hoort te hebben of waar gesteld wordt dat de markt in feite (vrijwel) alles zou moeten doen.

Mijn stelling is op dit punt het volgende:

Op heel veel terreinen neemt de overheid maatregelen met gevolgen op de samenleving en economie. Dat betreft zowel wetgeving als investeringen.

Die worden gedaan met bepaalde doelstellingen. Een van die doelstellingen is de economie van Nederland ook in de toekomst gezond te laten verlopen.

Belangrijke financiële componenten daarbij zijn het hele fiscale bouwwerk, investeringen in onderwijs en in de fysieke infrastructuur en in mindere mate ook subsidieregelingen. Daarbij worden impliciet en expliciet duidelijke keuzes gemaakt die ook bepaalde gevolgen in de toekomst hebben.

En bij ieder van die keuzes wordt er besloten welk deel van het geld komt van de overheid (wij met z’n allen dus) en welk deel opgehoest wordt door degenen die er zelf van profiteren (bedrijven en burgers). Op heel veel plekken wordt er dus door de gebruiker niet dat betaald wat het feitelijk zou moeten kosten. Zeer duidelijk kunnen we dat vaststellen in het onderwijs (waar een deelnemer van het hoger onderwijs in Nederland zelf veel minder moet betalen dan in de USA) en in het openbaar vervoer (waarbij de gebruiker maar een deel van de feitelijke kosten betaald). Maar ook het punt van “aftrekbaarheid van hypotheekrente” valt er in feite onder.

Veel investeringen zijn er direct of indirect op gericht om de economische toekomst van Nederland positief te beïnvloeden. En dat houdt in dat men dan bereid is om de investering te doen, zonder dat die investering ook direct door de gebruikers terugbetaald wordt.

Neem bij voorbeeld Schiphol. Van alle infrastructurele investeringen die men daar gedaan heeft, c.q. nog in grote mate in de komende tijd zal gaan doen, verwacht men dusdanige hoge effecten voor de economie, dat men er niet op gericht is om die investeringen direct van de gebruikers te willen ontvangen. Dus het geld moet niet volledig opgehoest worden door partijen als KLM of het bedrijf Luchthaven Schiphol. Evenmin wordt het geld volledig terugverdiend door de prijs van het vliegticket of de kosten voor de vracht.

En als men besluit 900 miljoen extra uit te geven voor een tunnel onder het Groen Hart van de HSL dan is het niet zo dat dus de reizigers in die trein in de toekomst dat geld zelf moeten terugbetalen. Nee, ze komen uit de algemene middelen.

Een investering van 9 miljard in de Betuwelijn valt in dezelfde categorie. Als de gebruikers van die Betuwelijn dat bedrag zelf zouden moeten ophoesten dan zou men per jaar misschien

wel 750 miljoen moeten betalen (rente plus aflossing). Als we weten dat NS Cargo een jaaromzet heeft van ruim 300 miljoen dan beseffen we direct dat die 750 miljoen dus bij lange na niet door de gebruikers wordt betaald.

De argumentatie van de investering door de overheid is dan ook dat de uitstralingseffecten van bij voorbeeld die Betuwelijn zo groot zijn (voor met name de functie van Rotterdam) en de ontlasting van het wegverkeer ook, dat die investering toch voor Nederland in de toekomst de moeite waard is.

Als we op dezelfde manier bereid zijn te redeneren dan kunnen we vaststellen dat het investeren van publiek geld aan de “elektronische snelweg” (op nog nader in te vullen wijze), aansluit op de tot nu toe gevoerde praktijk. De elektronische snelweg zal de komende tientallen jaren een zeer dominante factor zijn/worden in de wereldwijde economische processen en derhalve kunnen uitgaven die er vandaag de dag op dat terrein worden gedaan beargumenteerd worden op basis van het verwachte positieve effect ervan op de economie van Nederland in de volgende eeuw. De overheid heeft destijds uitgesproken, en in mijn ogen terecht, dat Nederland tot de Europese kopgroep op ICT-terrein zou gaan behoren (blz 3 van “Boven NAP”).

Dan gaat het er dus nu met name om, hoe wil je (en kan je dat stimuleren) en hoeveel geld ben je bereid daarvoor te investeren.

En ik moet dan –helaas- vaststellen dat er enerzijds nog weinig gebeurd is en ook niet veel nieuws in “Boven NAP” wordt aangekondigd, en anderzijds, zeker vergeleken met andere investeringen van de overheid, nog erg weinig geld uitgegeven is en beschikbaar wordt gesteld. Als je vaststelt hoeveel geld de overheid aan de fysieke infrastructuur bereid is uit te geven en ook hoeveel geld men inmiddels ontvangen heeft voor zaken als de verkoop van de aandelen van KPN en de veiling van de mobiele telefonienetten dan is een bedrag van 90 miljoen in 1998 erg weinig voor een onderwerp met zo’n groot belang voor de toekomst.

Volgen we de inhoud van “Boven NAP” zelf dan kunnen we ook vaststellen welke problemen men identificeert en hoe men dat op een goede wijze zou kunnen aanpakken. Ik kan daarbij niet vermijden om te verwijzen naar mijn boek “Dankzij de snelheid van het licht”, dat eind 1995 verscheen en waar ik tot de vaststelling van dezelfde punten kom, die nu in “Boven NAP” staan vermeld. Ik kwam toen al tot een serie voorstellen, in april 1997 bijgesteld in de tweede versie van het boek, die in feite allemaal niet aan waarde hebben ingeboet.

Bekijken we de ontwikkelingen in Nederland dan kunnen we vaststellen, en dat gebeurt ook in “Boven NAP” dat hoewel we qua gebruik van Internet binnen de Europese landen geen slecht figuur slaan voor wat betreft het aanbod duidelijk achterblijven. Investeringen van het Nederlandse bedrijfsleven op het terrein van producten en diensten rondom Internet blijven achter (en als we het vergelijken met de USA dan verdwijnen ze vrijwel in het niet). De gevolgen hiervan kunnen op middellange termijn behoorlijk negatief uitwerken voor de Nederlandse economie. Naarmate de verspreiding van Internet in de toekomst zal toenemen (zowel in kwantiteit als in kwaliteit) zal Nederland een kleinere rol spelen bij de aanbodzijde dan in een situatie waarbij nu al het Nederlandse bedrijfsleven breed en grootschalig actief was op Internet.

Er zijn diverse redenen aan te dragen voor deze constatering. Een van de belangrijke, zo niet de belangrijkste, is het feit dat de nationale markt relatief klein is en de kans om het geïnvesteerde geld vrij snel weer terug te verdienen niet groot is of althans als zodanig word

gepercipieerd. Vergelijk daarmee eens de auto-industrie. Dat is in Italië een grote bedrijfstak, want daar komt 1 van de 2 verkochte auto's uit het eigen land. Van de 2 miljoen verkochte auto's wordt er 1 miljoen in Italië zelf geproduceerd met belangrijke economische uitstralingseffecten. In Nederland, waar we 500.000 auto's per jaar kopen is die bedrijfstak amper nog aanwezig. En bij de amusementsindustrie is dit verschijnsel nog duidelijker aanwezig. Zowel op het terrein van de film als de televisie heeft de USA daar een dominante positie in veroverd, die vooral gebaseerd is op de grote thuismarkt en de voorsprong die men daarbij ook in de tijd had op andere landen. In Nederland kunnen we onze "filmindustrie" alleen nog met subsidies gaande houden. En ook een groot deel van wat in Nederland op de televisie verschijnt is afkomstig uit de USA, terwijl we andersom vrijwel geen export kennen. Het gevaar is dat iets dergelijks ook op het terrein van Internet zal gaan gebeuren, maar aangezien het dan niet alleen om internetproducten of -diensten gaat, maar in feite alle elementen van de samenleving betreft (zowel sociaal als economisch) zullen de consequenties van de Amerikaanse hegemonie veel groter zijn dan die op het terrein van entertainment.

In Engeland en Duitsland is de Internet thuismarkt van vandaag (6 en 4 miljoen gebruikers) beduidend groter dan in Nederland en daar zie je vanuit het bedrijfsleven al duidelijk hogere investeringen dan in Nederland. In de USA is de markt circa 45 miljoen groot en worden door het bedrijfsleven 100 a 200 keer zoveel geld in Internet geïnvesteerd als in Nederland. En daarmee is het risico groot dat bij de grote uitrol van Internet in de toekomst we net zoals in de auto-industrie voor het overgrote deel te maken krijgen met aanbieders/leveranciers uit het buitenland. En als we daarnaast weten dat het voor een belangrijk deel een vervangingsmarkt zal zijn van de fysieke wereld (b.v. boeken die je via de toekomstige Nederlandse afdeling van Amazon.com bestelt, koop je niet in een boekenwinkel in Nederland) zullen er ingrijpende economische gevolgen komen.

In feite zou er dus op grootschalige wijze door de overheid een driesporenbeleid moeten worden gevoerd:

- A. Een sterke stimulering van de vraag in Nederland, zodat hieruit ook vrij snel een autonome stimulering van het aanbod zal volgen.
- B. Een min of meer tijdelijke stimulering van het aanbod om de vooralsnog te kleine nationale markt deels te compenseren.
- C. En, last but not least, stimulering van het scheppen van de infrastructuur voor de elektronische snelweg van de toekomst, voor zover dat niet op kort termijn autonoom door de markt geschiedt.

Aan ieder van die drie onderdelen wordt in "Boven NAP" wel aandacht geschonken, maar het is voor een deel "te weinig en te laat" en voor een ander deel weinig effectief. Terwijl andere voorstellen niet worden geuit, die wel kansrijk zijn t.a.v. het realiseren van de doelstelling.

Ik zal ten aanzien van ieder van die drie sporen nog een korte toelichting geven en vervolgens uitmonden in een aantal voorstellen. **Ik nodig deelnemers aan de discussie uit om binnen dat kader van die drie sporen ook zelf te komen tot voorstellen:**

Stimulering van de vraag

Vanzelfsprekend is dit de belangrijkste sleutel naar de toekomst toe. En het is interessant om vast te stellen waarom het in het tempo verloopt, zoals het nu verloopt en hoe dat aanzienlijk versneld kan worden.

Het al dan niet gebruiken van Internet heeft vooral een component van kennis (kan ik het en waarom zou ik het al dan niet doen?) en kosten (zowel de aanschaf van de PC als de maandkosten van provider plus eventuele communicatiekosten).

Vergelijken we de situatie in Nederland met die in de USA dan zijn de kosten voor het werken met Internet voor de gemiddelde Amerikaan aanzienlijk lager dan in Nederland. Niet alleen is de hardware per saldo goedkoper, maar de communicatiekosten zijn daar vrijwel nihil. Men betaalt niet, zoals in de meeste andere landen, variabele telefoonkosten bij een lokaal gesprek. In Nederland zijn die kosten overdag 4 gulden per uur en 's avonds en in het weekend 2 gulden per uur. En als men maar beschikt over een telefoonlijn dan moet men ook nog ruim 25 gulden per maand betalen voor een eigenlijk benodigde tweede lijn. Gebruik maken van het kabelnet zorgt er zeker voor dat de variabele kosten verdwijnen en het ook niet noodzakelijk is een tweede telefoonlijn te bezitten. De vaste kosten lopen dan in de richting van de 80 gulden per maand (nog los van de extra kosten van het kabelmodem).

En dat impliceert dus dat voor een deel van de Nederlanders de elektronische snelweg vanuit huis niet bereikbaar is, omdat de financiële gevolgen de eigen draagkracht te boven gaat. En het is op dat punt dat de overheid (zeker een met de PvdA erin) een expliciete taak heeft. Als we bereid zijn de gebruikers van de Betuwelijn zwaar te subsidiëren, alsmede de gebruikers van Schiphol en het openbaar vervoer, dan zou dat ook moeten kunnen gelden voor de Elektronische Snelweg.

In "Boven NAP" wordt deze gebruiksstimulatie in feite vooral gememoreerd door de liberalisering van de telecommunicatiemarkt, waardoor de kosten voor de gebruiker lager worden. Hoewel deze liberalisering zeker een daling van de kosten tot stand brengt zal het te lang duren voordat het gebruik van Internet hierdoor fors wordt bevorderd. (De inkomsten van PTT Telecom op de nationale markt stijgen sneller dan de inkomsten m.b.t. het bellen naar het buitenland).

Op de volgende wijzen kan deze vraag op korte termijn wel fors worden gestimuleerd.

Voorstel 1

Het gebruik van Internet wordt abrupt aanzienlijk goedkoper gemaakt door de aanschaf van een PC (eens in de drie jaar), modem, de kosten voor de provider en de variabele verbindingskosten (met bij voorbeeld een maximum van 600 gulden per jaar) als beroepskosten fiscaal aftrekbaar te maken, ongeacht de baan die men heeft (en ook als men geen baan heeft). Voor degenen die in een baan werkzaam zijn kan het ook zo zijn dat deze faciliteiten belastingvrij door de werkgever aangeboden mogen worden, ongeacht of men het echt voor de uitoefening van die baan nodig heeft. Vooralsnog zal dit gelden gedurende een periode van vijf jaar.

De schatting is dat dit voorstel per jaar 1 miljard gulden aan de schatkist zal kosten. (Deze aanpak is in een wat andere uitvoering sinds 1 januari jl. in Denemarken in werking.)

Voorstel 2

Om degenen die toch niet via voorstel 1 in staat zijn (of willen) zich op de elektronische snelweg te begeven worden er op allerlei min of meer openbare plekken ruim en gratis toegang tot Internet geboden. Enerzijds zal dat moeten en kunnen via de Internetcomputers op scholen, waarvoor ook regelingen getroffen moeten worden voor het gebruik buiten

schooltijd, in het weekend en tijdens vakanties –ook voor anderen dan leerlingen-. Anderzijds zal dat moeten door voor 2000 de plaatsing van 50.000 gratis toegankelijk computers (met een continue online breedbandige verbinding) op allerlei plekken, waar veel mensen kunnen komen. Hierbij wordt gedacht aan bibliotheken, gemeentehuizen, buurthuizen, ziekenhuizen, verzorgingshuizen, winkelcentra e.d.

De jaarkosten van dit voorstel bedragen naar schatting 200 miljoen gulden.

Stimuleren van het aanbod

Voor het bedrijfsleven is naast een snelle stijging van het gebruik het ook noodzakelijk/gewenst een deel van de risico's in het begin te doen verminderen, waardoor de geneigdheid om snel en breed te investeren zal vergroten.

Op een heel beperkte wijze is het tot nu toe gebeurd. Via de Kredito regeling wordt er jaarlijks 30 miljoen gulden risicodragend geleend. (In 1997 is die regeling maar een keer opengegaan, namelijk eind van het jaar en tot op heden is de uitkomst, op minimaal een aanvraag na –zie Nova Zembla-, nog niet bekend). De aanvragen overtreffen verre het beschikbare geld, zodat het in feite een druppel is op een gloeiende plaat.

Andere subsidieregelingen hebben geen rol gespeeld voor het onderhavige onderwerp! Zowel de regeling voor het Technische Ontwikkelings Krediet als bij de regeling waar de loonkosten voor R&D medewerkers voor een deel worden gesubsidieerd zijn expliciet niet van toepassing op Internet-projecten (sic)! Als het blijkbaar niet leidt tot een product dat je ook kan aanraken dan valt dat niet in een dergelijke regeling. (Iets dergelijks is ook het geval met de innovatiecentra in Nederland, die tot op vandaag amper met Internet bezig zijn).

Op zichzelf is het Twinning-project een aardige additionele aanzet, maar ook voor dit onderwerp geldt dat het in feite te weinig is en te laat (zal vanaf eind 1998 beschikbaar zijn).

Vooralsnog zal de overheid marktpartijen veel intensiever moeten stimuleren om het aanvangsrisico voor een deel te dekken:

Voorstel 3

Een herformulering van alle subsidieregelingen waar het aspect innovatie een rol speelt, waardoor activiteiten van aanbieders op het terrein van Internet daar wel onder vallen. Alle activiteiten van bedrijven die gericht zijn op het aanbieden van producten en diensten via Internet worden tot aan 1 januari 2002 als innovatief verklaard en kunnen dan wel in de regeling vallen.

Het beschikbare budget voor de desbetreffende regelingen moet aanzienlijk worden verhoogd, zodat het echt zoden aan de dijk zet.

Geschatte kosten per jaar 400 miljoen gulden.

Voorstel 4

Ieder ministerie krijgt een additioneel budget van 20 miljoen gulden, die uitgegeven moet worden voor 1 januari 2001 voor projecten die direct diensten betreffen op het terrein van Internet binnen het werkkterrein van dat ministerie.

Geschatte totaalkosten 280 miljoen gulden

Infrastructuur

Zoals ik al in het Digi Deltaplan in 1995 heb uiteengezet is een hoogwaardig breedbandige infrastructuur van cruciaal belang voor de ontwikkelingen van de toekomst. Ik stelde voor dat er door middel van een renteloze lening tot 2010 snel een glasvezelnet aangelegd moet worden naar ieder huis en kantoor. De tegenwerpingen toen (en nu) waren met name:

- *Er zijn andere technologieën beschikbaar dan glasvezel om snel en breedbandige verbindingen tot stand te brengen.* (Hierbij wordt bedoeld op kabel en ADSL). Mijn tegenwerping was en is tweeledig: Het kabelnet is niet geschikt om grootschalig hoge snelheid tweeweg te bieden. Enerzijds om dat de uploadsnelheid relatief beperkt is (hoogwaardige videoconferencing vraagt veel meer). Anderzijds omdat bij veel gebruikers de capaciteit van het netwerk te beperkt wordt. Daarnaast zou bij mijn voorstel de kosten veel lager zijn omdat de renteloze lening tot 2010 een deel van de feitelijke kosten van het project wegneemt. (N.B. Het is onthutsend om vast te stellen dat er inmiddels vijf verschillende soorten kabelmodems geïntroduceerd zijn in Nederland door de verschillende kabelmaatschappijen. De coördinerende activiteiten tussen de verschillende partijen heeft niet blijkbaar geleid tot een uniforme aanpak bij de kabelnetten).
- *Het aanleggen van een dergelijk netwerk moet gebeuren door het bedrijfsleven zelf.* Mijn tegenwerping was en is dat dit alleen gaat gebeuren als het bedrijfsleven ook denkt er direct geld aan te kunnen verdienen. Toen de PTT destijds over heel Nederland telefoon aan heeft gelegd was dat ook volledig met overheidsgeld, waarbij het van belang werd geacht dat uiteindelijk iedereen aangesloten kan worden, ook als de kosten, zoals op het platteland, relatief hoog zijn. In Singapore is onder de naam Singapore One een project aan de gang, waarbij in 2001 alle 3 miljoen aansluitingen via glasvezel met elkaar verbonden zijn.
- *De overheid investeert niet in infrastructuur.* Ik heb steeds gepoogd te begrijpen wat in feite het verschil is tussen het investeren in een spoorlijn (Betuwelijn of HSL), maar niet in een glasvezelnet. Ik ben daar nog steeds niet in geslaagd. Opvallend is wel dat er een motie is aangenomen dat de overheid 250 miljoen zou moeten investeren in Internet2. Hoewel ik daar zeker niet tegen ben, begrijp ik niet waarom de overheid wel daarin zou moeten investeren en niet in het aangegeven glasvezelnet.

Nog steeds is het naar mijn mening van groot belang dat binnen een aantal jaren een volledig glasvezelnet in Nederland komt. Dus naar iedere woning en naar ieder kantoor. Doordat met overheidsleningen te doen zal het mogelijk zijn de gebruikskosten te verlagen. Een dergelijk hoogwaardig net met up- en downloadsnelheden van meer dan 8Mb zal het beleven van Internet aanzienlijk doen veranderen en ook de gebruiksmogelijkheden sterk vergroten. Ik ben ervan overtuigd dat vooral door dat glasvezelnet het gebruik van de fysieke infrastructuur echt zal gaan verminderen (enerzijds zal men overdag minder vaak zichzelf verplaatsen en anderzijds zullen grote bedrijven hun kantoren dichterbij de woonwijken plaatsen, omdat men gemakkelijker met elkaar via intranetten, inclusief goedkope hoogwaardige videoconferencing, kan samenwerken).

Ook als de overheid niets doet zal uiteindelijk er sprake zijn van het in Nederland aanleggen van een glasvezelnet (vermoedelijk door PTT Telecom). Maar dat is er dan circa 10 jaar later

dan als de overheid nu helpt met alle positieve economische gevolgen voor de economie van Nederland. Door nu te hebben wat elders niet of heel beperkt is creëert de echte voorsprong en de randvoorwaarden om echt economisch door te breken. Dus:

Voorstel 5

Het ervoor zorgen dat op kort termijn in Nederland een dusdanig glasvezelnet wordt aangelegd dat voor 1 januari 2003 alle Nederlandse bedrijven en huizen volledig aangesloten zijn op een glasvezelnet.

Geschatte rentekosten tot 2010 600 miljoen gulden per jaar.

Maar infrastructuur is niet alleen de fysieke aanwezigheid van verbindingen. We rekenen ook de kennis onder het woord infrastructuur. Het project "Investeren in Voorsprong" van het Ministerie van Onderwijs lijkt langzaam te lopen en qua uitwerking ook niet echt goed op de rit te zitten.

Interessant is het om vast te stellen dat bij een deel der jongeren al een grote kennis van zaken aanwezig is. Op scholen (zelfs op basisscholen) is voldoende kennis aanwezig om de medeleerlingen en de leraren in te wijden in de elementaire kennis. Ik bepleit dan ook sterk dat op onderwijsinstellingen in de komende jaren de kennis van de leerlingen sterk wordt gebruikt in het opleidingsproces. Door de faciliteiten ruim beschikbaar te stellen en bij de opleiding van een groot aantal vakken Internet een duidelijke rol te geven (als "naslawerk", als methode om met anderen te communiceren/samen te werken, om het werkstuk te presenteren) zal een en ander spelenderwijs door vrijwel iedereen worden opgenomen.

Opmerkelijk is echter dat terwijl aan de ene kant steeds meer mensen intensief met computers omgaan ook enthousiast met Internet werken de opleidingen op het terrein van ICT niet echt populair zijn. Dat komt vooral doordat die opleidingen te technisch zijn en te gericht zijn op een nogal theoretische aanpak van het onderwerp. Daarbij lijkt het erop dat de docenten ook al te oud zijn om goed in te spelen op de ontwikkelingen van vandaag en morgen.

Naast het idee voor de Internet Universiteit (al elders geopend) stel ik vooral voor om veel pragmatischer en op een wat lager niveau in te schieten:

Voorstel 6

Het breedschalig opzetten van 1 a 2-jarige opleidingen op het terrein van Internet –de Internetschool-, gericht op 16 tot 19 jarige, ongeacht wat de vooropleiding is. Deze opleiding, op MBO-niveau, zal in nauwe samenwerking met het bedrijfsleven ook veel praktijkonderdelen bevatten. De toelatingseisen zullen niet gericht zijn op diploma's, maar op een bepaald aanvangsniveau aan kennis m.b.t. de richting die men binnen de Internetschool wil volgen.

Geschatte kosten per jaar: 100 miljoen gulden.

Wellicht denkt u dat het totaal aantal benodigd geld in dit stuk voorgesteld per jaar hoog is. Daar zijn twee reacties op te geven:

- A. De mogelijke besparingen t.a.v. investeren in de fysieke infrastructuur in de toekomst zullen hoog zijn en de positieve gevolgen voor de Nederland economie ook (in ieder geval beduidend hoger dan het rendement van de investering van 9 miljard in de Betuwelijn).

B. Als men de eigen doelstelling t.a.v. de Nederlandse positie m.b.t. de elektronische snelweg in de wereld serieus neemt dan zijn investeringen op dit niveau noodzakelijk.

Gaan we niet echt op kort termijn als Nederlandse overheid de elektronische snelweg serieus nemen dan kunnen we NAP voortaan beter NEP noemen.